

BERETI GÁBOR

Az arányképzés elkötelezettje

HARTAY CSABA: ÁTKIÁLTANI AZ ŐSZBE

Scolar Kiadó
Budapest, 2020
88 oldal, 1495 Ft

”

A megélt folytonosság, amely sohasem ugyanaz – költői élménnyé is válhat. S az életvilágnak az évszakok kiszámítható ritmikusságában megjelenő másságát a szövegvilág élményt adó minőségévé transzponálni, költői feladat. Mindehhez alkalmas nyelv, sajátos, intuitív érzékenység, s a térben s időben szétszórt részletek egységbe rendezésének képessége szükségeltetik. Hartay Csaba *Átkiáltani az őszbe* című karcsú verseskötetében mindez együtt van.

Hartay Csaba verseit egyszerre jellemzi a metaforákra épülő, a hagyományból eredeztethető tradicionális megjelenítés-technika, mint ahogy pl. a szöveglíra invencióit követő, a költészeti újítások ismeretlen terei felé nyitó poszthumanista strukturáltság. Mindezt egy élethelyzet, egy tapasztalat-együttes eredőjének is tekinthetjük, mint ahogy habituális készletések, a külvilágot belsővé avató ösztönös, motorikus munka eredményének is. Szerzőnk a középnemzedék már kevésbé fiatal, a krisztusi kor határán is túllépett tagja. S ez az az életkor, amely egyszerre készlet számvetésre, és bizakodó, de félelemmel vegyes előrettekintésre is. Ezért, hogy kötetének összhangzattanából az időmúlás akusztikája halatszik ki.

Költészetével az ún. konszolidációs élményvilágot hordozó középnemzedék egyik, az elsődleges valóság legérzékletesebb nyelvi, imaginárius megjelenítője. Aki a realitás jelenéből vissza és előrettekint, aki a folytonosságokat és folytathatóságokat összefoglaló verselés dinamikájában az értelem konnotatív nyelvén épít poétikát, mégpedig olyat, amelyben a múlttal terhes jövő mint igazság folytatódik; s e lírai dinamika nyilvánvaló célja, hogy várakozásainknak a mulandóság ellenére is perspektívát nyújtson. Ezért, hogy opusai sorrendre felülírják a pesszimizmus alakzatait.

Mert kötetében a két leggyakrabban előforduló modulációs képzettel, a metaforaként alkalmazott, reményt rejtő folyó, s az évszakokkal játszó, olykor önmagát pazarló idő alakjával üzen, „A fenékről piszkossárga derengés. / Kiségettnek

hitt izzók üzennek. / Alkonyban elesett nap verem. / Már dideregnek odalent a nyár / le-
gyengült, vézna fényőrei” *A szomszéd évszaból*, de konkrétabb sorokkal is találkozhatunk
„Az éjszakákat átsátírozzuk. / Rajtunk rejtjelek az égitestek”, olvashatjuk a *Csillagminta* cí-
mű munkájában a szinte életprogramot sugalló mondatokat, hogy aztán a *Színek kikiáltása*
című vers sorai már a képviseletiség megőrzött, a késő modernség önmagát túlélő hangulatá-
ra (Nagy László, Juhász Ferenc) emlékeztessenek: „Te védj meg engem, álmok apálya után /
a száraz, visszanyelt hajnalok küszöbén. / Indulásod után simuljanak gyúrt poszttereid.” [...] „Te védj meg engem, emlék. Tárca, kép. / Porba dobott, elhagyott irat. A hőség jelvénye. /
Élesre tört csillag. Szilánkos, villámló éj. / Te védj meg engem elrongyolódott dokumentum. /
Felhívás, a béke hosszú sípszava, te jelezz nekem” (16).

Sorait meggyőző nyelvi erő hatja át. Versei érzékeny, szaggatott pannók, egy sorstáj látle-
letei. „A nyár is ott lakik. / Avarpaplan alatti üveglap őrzi. / Ha elsöpörnénk, átlátnánk az el-
hallgatott valóságba”. Rövid, pár szavas mondatmozaikok. S a narratíva egymásba karoló
mozaikárnyai közt ott a megbúvó idő. „Csupa üveg az alvás is. Csörömpölésre ébredsz. / Üres
palackok huhognak a szélben. / Üres szél keres csendes maradtat.” A csörömpölésben élő
csend, az alvásban is látszó ébredés, a maradással teli elmúlás. Ellentétekből csiholt remek
nyelvi atmoszféra. „Mintha távozna valaki a lakatlanból. / Ne könyörögj, ne kérj. Már meg-
adatott”. A palackpostába pedig mintha üzenetek lennének zárva. „A cserepesedő mederben
holt palackok között. / Csupa szálkatest és alvadtt vérű konzervdoboz. / Csupa iszap, csupa
rászáradó salak”. Mintha a táj jelenével a múlt biztatná a jövőt. „És itt lakik a nyár. Ennél üre-
sebb háza már / nem lesz”. (77, *Újra feltörne a folyó*). A tájhoz tartozó alany, mintha az
erőző folyamatából, az *ennél üresebb ház már nem lesz* pesszimizmusból kellene erőt merít-
tenie.

Versei egyszerre idézik az egyéni és a nemzedéki élethelyzetet, a reménytelen kifizettség
állapotát. „Alvók közül ül fel, ki másolja az álmunkat” (19), olvashatjuk. Majd „Közülük, kik
segítették cipelni a ládát, / a szomszéd évszaból átköszön valaki” (17). Sorai egy különös ál-
lapot, a nem magányos társtalanság érzetét keltik. A különböző opusokba rejtett, elejtett
üzenethordozó sorok az aurát képző megszakítottság és a folytonosság egymást váltó di-
menziói. „Hány alak kel fel belőlem” kérdi, mikor a múlt áttetsző otthonossága után a jövő
idegenségével kell szembenéznie. „Kit mutassak fel, ha rólam beszéltek”. Az *Évszakszedelgés*
soraiból pedig a poszthumán világ tárgyi kopársága érződik ki, míg egy másik opusából
mindennek bizarr pandanjaként mintha a madáchi árvaság üzenne. „Kié legyen ez az idegen
tavasz? / Megszerettetnek velünk egy újabb hőemelkedést, / hogy utána lázasan hallucinál-
junk a füledt táj / áttetsző kupolaburka alatt” (39).

A múltként rekonstruálható jövő az a dimenzió, amelyben az olvasás révén terjeszkedik
szét a mű. S az aurában, ebben az eredendő élmények nélküli semleges és önmagában ho-
mogén dimenzióban, a maga töredékességekből és megszakítottságokból szerves egészzé
összeálló korpusz az új, a modern utáni, az önmagára vonatkozó víziók élményét hordozza.

De mi ez a „konszolidációs” élmény, élethelyzet, s a szerző ezt milyen nyelvi formákat al-
kalmazva jeleníti meg a verseiben? A közvetlen élmények szótranszferekké válna részben
eliminálódnak, mert a nyelvívél-válás folyamatában a mű kánonok és divathatások mellett a
valósság és a *valós* eltéréséből adódó dilemmák befolyása alá kerül. A műnek nemcsak mint
a *valósság* fikciós, esztétikai érték-hordozó termékeként, de egyben a *valósság* részeként,
mint kulturális érték-hordozó alkotásként is helyt kell állnia. A téma aktuális társadalmi és al-

kontáseztétikai vonatkozásait érintően Németh Zoltán André Ferenc interjúkérdéseire (Heli-
kon, 2020/21) az alábbiakat válaszolja: „A költészetben az intertextuális-nyelvjátékos ún.
areferenciális posztmodern nem lehet azonos az antropológiai posztmodernnel, hiszen a
2000-es évek eleje óta a magyar költészetben létrejött jelentős lírai életművek ez utóbbit az
új szociográfia, a kisebbségi tematika stb. lehetőségei felé tágtítják. Azaz, tegyük hozzá, a költészet a korábbi, témaszűkítő kényszerek hatásai alól többek között a digitalizációs készleté-
sek nyomán is felszabadulni, a témateljesség, a szabadság kereteit visszanyerni látszik.”

Mindez Hartay Csaba verselésében is nyomon követhető. S mert ő sohasem mondott le a teljesség igényéről, ezért verselése valóságában is a valóságot őrző heterogenitás útján jár. Munkái ezért a valóság kontextusából nőnek ki, s a művészet szociális fordulatát követve, a valóság különösségévé válnak. Ez látszik versei többségének a szituacionista stratégiák és technikák módozatait követő kísérleti jellegén is. Gesztusai olykor ugyan korlátozott hatókörűvé lesznek, de kötete legtöbb darabja az egyetemesség szintjén marad, s az aurában olyan „szerkezet nélküli hálózattá” válik, amely „az egészre nézve a maga egész nélküli egészében” (Seregi Tamás, lásd: Elköteleződés és kritika, Forum, 2020) képes a teljességet képviselő esztétikai érték közvetítője és *elkötelezettje* lenni.

A nyelvi közeget formáló folytonos arányképzés és egyensúlykeresés élteti és őrizi meg az aura számára a nyelvben lakozó igazság érvényét a töredékek állandó, mert különmemű értelmet is hordozó, s ezért egymás iránt közömbös, olykor egymást is taszító centrifugális hatásaival szemben. Amikor a szó- vagy mondatmozaikok metaforizáltság hiányában nem képesek egymásba karolni. Hogy erre is hozzak példát: „Odalent halak riadnak elvétett szívütemedre. / Avar takarja a csendet. // Vonat távoli higanyszavai. / A folyó holt. Iszapjában ólom. / Mélyül körül az éj. Ülepszik. / Ahogy a kuttyák ugatnak” (54, *Mélyül*). A mondatok itt az egész s egymás értelmezésére is képtelen, idegen részek maradnak. Viszont számos versét találó szóelemények dúsítják, mint pl.: sehovóság, fogkrémdomborzat, hullámrogyva, közép-öregség, lámpalehelet, évszakhajnal, tobozparázs, óratölcsér, évszakfóliák stb.

Mikor szerzőnk előző verseskötetét recenzáltam e hasábokon, megemlíttem, hogy a maga egyéni, közérzet-tárgyasító beszédmódjával az ellentmondások elbeszélhetőségének adott esélyt, s hogy a posztmodernnek ez a szegmense szembefordulva az ironia kultuszával, az emberi tényező morális-egzisztenciális drámáját kísérli meg újratematizálni. Kiegészítésül ehhez most hozzáteszem, hogy a művészet akkor lehet szabad, ha indokolt, értelmes és érték-hordozó. Hogy a szabadság művészete az önértékű elköteleződés. Hiszen ha a művészet a bármit lehet (tehet) és mindennek az ellenkezőjét elvén áll, akkor csupán a szabadság *valósága, művészeti szabadság*, ám ha a művészet a *valóságban* létező igazságnak, a szabadságnak az elkötelezettje, akkor szabad művészet. S hogy Hartay Csaba költészete a szabad művészet egy korunkban lehetséges elkötelezett példája.

Végül megemlítem a könyv egy különös bravúráját, ami csak a Tartalomjegyzéket böngészve válik világossá: hogy a verscímek ábécérendjét hűen követi az oldalszámok számsorrendje. S az egybeesésnek ezt az értéknövelő leleményét mindenképpen figyelmet érdemlőnek tartom. Mint ahogy magát az egész, *Átkiáltani az őszbe* című friss, kísérletező kedvű verseskötetet is.